

*О. Полумисна*

## **Організаційна діяльність редакторського складу журналу «Украинская жизнь» (1912–1917 рр.)**

---

**Полумисна О. О.** Організаційна діяльність редакторського складу журналу «Украинская жизнь» (1912–1917 рр.). У статті досліджується організаційна діяльність редакторського складу журналу «Украинская жизнь» (1912–1917 рр.), сподвижницьке ядро якого склали видавець Я. Шеремецінський та редактори С. Петлюра і О. Саліковський. На основі листів С. Петлюри до Д. Донцова відтворено внутрішню політику редагування журналу. У статті аналізується конфлікт між редакторами, внаслідок чого редагування часописом «Украинская жизнь» розділилося на два періоди (1912–1915; 1915–1917 рр.). Завдяки епістолярію С. Петлюри та статтям, розміщеним на сторінках видання, стає зрозумілим, за яких складних умов цей журнал існував. Відзначається майстерність редакторського складу, який зумів віднайти «золоту середину» в інформуванні між цензором і читачем, і, незважаючи на складні обставини, зміг так довго (п'ять років) видавати журнал «Украинская жизнь».

*Ключові слова:* журнал, видавець, редактори, стаття, епістолярій.

**Полумысная О. О. Организационная деятельность редакторского состава журнала «Украинская жизнь» (1912–1917 гг.).** В статье исследуется организационная деятельность редакторского состава журнала «Украинская жизнь» (1912–1917 гг.), ядро сподвижников которой составляли издатель Я. Шереметинский и редакторы С. Петлюра и А. Саликовский. На основе писем С. Петлюры к Д. Донцову показано внутреннюю политику редактирования журнала. В статье анализируется конфликт между редакторами, в следствии чего редактирование журналом «Украинская жизнь» разделилось на два периода (1912–1915; 1915–1917 гг.). Благодаря эпистолярю С. Петлюры и статьям, помещенным на страницах издания, становится понятным, в каких сложных условиях журнал существовал. Отмечается мастерство редакторов, которые сумели найти «золотую середину» в информировании между цензором и читателем, и, несмотря на сложные обстоятельства, смогли так долго (пять лет) издавать журнал «Украинская жизнь». *Ключевые слова:* журнал, издатель, редакторы, статья, эпистолярый.

**Polumysna O. O. The Organizational Activities of the Editorial Staff of the Journal *Ukrainskaya Zhizn* (1912–1917).** The paper studies the organizational activities of the editorial staff of the journal *Ukrainskaya Zhizn* (1912–1917) with publisher Y. Sheremetsinsky and editors S. Petliura and O. Salikovskiy as its selfless core. S. Petliura's letters to D. Dontsov were employed to reconstruct the inner policy of the journal editing. The article analyzes the conflict among the editors which resulted in splitting the editing into two stages (1912–1915; 1915–1917). S. Petliura's epistolary and the articles in the publication elucidate the intricacies the journal existed in. The craftsmanship of the editorial staff, who managed to find the 'happy medium' in informing between the censor and the reader, and, despite the intricacies, were able to publish the journal *Ukrainskaya Zhizn* for such a long time (5 years). *Keywords:* journal, publisher, editors, articles, epistolary

Українська періодична преса початку ХХ століття, як відомо, переживала складні часи. Революційні події 1905–1907 років сколихнули українське життя, давши змогу підіймати на сторінках періодики актуальні українські питання. У 1912 році у Москві розпочинає свою діяльність український російськомовний журнал «Украинская жизнь», «єдиний легальний часопис політики та громадського життя», який «інформував прихильних до нас росіян і інші народи Росії, як також і наше громадянство» [22:27]. У надзвичайно складних умовах довелося редагувати цей журнал, саме тому на окрему увагу заслуговує сподвижницька діяльність ініціативного ядра журналу «Украинская жизнь» – його видавця Я. Шереметинського й редакторів С. Петлюри і О. Саліковського.

У наукових джерелах майже відсутня інформація про Якова Шереметинського, офіційного видавця часопису. Відомо лише, що цей діяч російської культури прихильно ставився до українства, популяризував творчість наших співвітчизників у Москві. Ім'я Я. Шереметинського (псевдонім – Жак) кількаразово згадується в «Щоденнику» В. Винниченка, зокрема у зв'язку з виданням роману «Хочу» [2:475].

Постать Симона Васильовича Петлюри, одного із двох редакторів журналу, протягом багатьох десятиліть привертала до себе увагу, викликаючи неоднозначні оцінки його політичної діяльності та коливаючись від позитивних до вкрай негативних. Життя й діяльність видатного політика вивчало багато істориків, серед яких Л. Гонюкова [3], Є. Онацький [10], О. Кучерук [7], С. Горевалов [4], І. Пасенко [11], А. Денисенко [6], С. Литвин [9], В. Верстюк [1], Г. Лемещенко [8],

М. Плав'юк [15] та інші. Українська громадськість знає С. Петлюру як голову Директорії та головного отамана військ Української Народної Республіки. Але, крім того, С. Петлюра був талановитим журналістом, літературним критиком, театральним діячем, великим прихильником співу та музики. Це входило в коло його інтересів до того часу, коли він почав серйозно цікавитися політикою, а саме до 1917 року. Недарма один із сучасників С. Петлюри, М. Славінський, розділив його життя на два неоднакові за часом періоди: «...перший з них – до початків 1917 року, що означив собою бурхливий потік революційної доби на сході Європи взагалі, на нашій батьківщині зокрема; друга частина датується роками 1917–1926» [21:139]. Однак недостатнє вивчення першого періоду життя С. Петлюри, зокрема як редактора «Украинской жизни», потребує від нас глибшого аналізу його діяльності.

Редагувати журнал «Украинская жизнь» С. Петлюра почав, коли вже був досвідченим журналістом із усталеними національно орієнтованими поглядами, що відіграло важливу роль у становленні його як державника. Саме такого С. Петлюру відкрив для себе в Москві академік Ф. Корш: «Українці самі не знають, кого вони мають серед себе. Вони гадають, що Петлюра видатний редактор, патріот, громадський діяч тощо. Це все правда, але не ціла правда. <...> Він – з породи вождів, людина з того тіста, що колись у старовину закладали династії, а в наш демократичний час стають національними героями. <...> буде він вождем народу українського. Така його доля...» [21:144].

За словами С. Сірополка, С. Петлюра був «найактивнішим членом товариства «Кобзар»

та української секції Товариства слов'янської культури в Москві» [20:7]. У своїх промовах він постійно критикував тих, хто виступав проти українського національного руху, наголошуючи на законних інтересах українського народу. Цих поглядів С. Петлюра дотримувався й під час редагування журналу «Украинская жизнь».

Епістолярна спадщина С. Петлюри дає змогу зрозуміти його позицію як редактора журналу «Украинская жизнь». Листи до Д. Донцова розкривають ті складні умови, за яких довелося редагувати видання. Крім того, що С. Петлюра редагував журнал «Украинская жизнь», він ще займав посаду бухгалтера в Російській страховій компанії та «Памірським Золотопромисловим Товаристві». В останньому, яке на той час переживало кризу, працював вечорами «в счет будущих благ, не одержуючи грошей, а записуючи за свою працю 20 руб. готівкою плюс 50 карб. номінальної вартості пая на місяць. Одночасно я (С. Петлюра – О. П.) бухгалтером на прежній посаді (се дає мені удержання) і борсаюсь біля «Укр. Ж.» (се для Ісуса)» [14:211]. Над виданням «Украинской жизни» постійно висів тягар нестачі коштів. Тривалий час редакція журналу розташовувалася у квартирі С. Петлюри на вулиці Велика Дмитрівка, 14. І тільки завдяки прихильникам часопису, їх матеріальній підтримці журнал мав змогу існувати.

Отже, можна відзначити, що особливого прибутку від журналу не було, натомість видавці вели постійний пошук коштів для існування. Часопису допомагали так звані «спонсори», але вони й диктували свої умови, що дуже дратувало С. Петлюру. Редакторів доводилося виконувати умови меценатів щодо реалізації завдань «Украинской жизни».

С. Петлюра пильно стежив за новинами в російській періодиці, звертаючи особливу увагу на «Московские ведомости» та «Киевлянин», які спостерігали за українським російськомовним журналом і критикували його, вимагаючи від російського уряду припинити вихід цього видання. Отже, знаючи про те, що адміністрація пильно стежила за «Украинской жизнью» і саме через неї дізнавалася про справжній стан українства, С. Петлюра просив надсилати статті й рецензії, «маючи знову передусім інформаційні цілі» [14:196]. Він особисто переглядав весь матеріал і допускав до друку лише той, що відповідав цензурним умовам.

Особливо С. Петлюра цікавився літературною критикою, звертався до М. Данька з проханням надсилати свої статті на літерату-

рні теми, насамперед про В. Стефаніка, О. Кобилянську, М. Яцкова. Звертався з проханням до Д. Донцова написати літературну характеристику Лесі Українці, оскільки «літературна критика про неї мовчить. Се я пояснюю тим, що представники критики ще не доросли до письменниці. Щоб її критикувати, треба знати принаймні не менше, як сама Леся Українка» [14:206]. При цьому С. Петлюра не забував завдання журналу – інформувати російське суспільство про стан української культури і вважав, що про поетесу «варт ще написати й через те, що російська публіка мусить вже щось знати про неї, коли взагалі вона повинна щось знати про українських письменників» [14:206]. Високо цінував С. Петлюра творчість М. Коцюбинського, смерть якого «дуже болюче озвалась в душі і жаль по страченій надії відчувається гостро» [14:206]; захоплювався творчістю І. Франка, та через велику зайнятість довгий час не міг про нього написати. Над своїм доробком «И. Франко – поэт национальной чести» С. Петлюра працював з лютого аж по липень 1913 року і з прикрістю зазначав, що «примушений житейськими обставинами, не міг розвинути як слід своїх думок, лише ескізно висловлених у статті» [14:212]. Крім того, С. Петлюра особисто вів у журналі «Украинская жизнь» рубрику «Литературная летопись», в якій стисло повідомлялося про появу нових журналів та реалізацію поставлених ними завдань, також розміщувалися рецензії, різноманітні відгуки на статті та книги.

Однак постійний пошук коштів для подальшого існування журналу, не давав можливості С. Петлюрі займатися улюбленою справою – літературною критикою. Йому залишалося лише мріяти про свої майбутні літературні студії про українських письменників.

Редагуючи журнал, С. Петлюра розумів, яку важливу роль відіграє це видання для українського суспільства. Так, у листі до Д. Донцова він писав: «Дехто вже запитує, чи буде виходити «Укр. Ж.» у 1914 році. Не знаю, чи варт її видавати. Занадто багато сил витрачається на неї, хоч з другого боку, я бачу безперечне значення її» [14:212].

Крім С. Петлюри, співредактором журналу «Украинская жизнь» був Олександр Саліковський – український громадсько-політичний і державний діяч, публіцист та журналіст, згодом член Центральної Ради, міністр внутрішніх справ, заступник голови ради народних міністрів директорії УНР. Свого часу через поліцейське переслідування він змушений був неофіційно навчатися в університеті та пра-

цювати сільським вчителем, кілька разів був заарештований та двічі засуджений до тюремного ув'язнення за політичну діяльність.

Працював О. Саліковський у газеті «Киевские отклики» (1904–1909 рр.), деякий час був її редактором та видавав газету «Киевский голос». Водночас його статті з'являлися на сторінках «Киевской мысли», «Русского богатства», «Ради» та інших періодичних видань. З 1910 року він жив у Москві, де разом з С. Петлюрою почав редагувати журнал «Украинская жизнь». У 1913 році О. Саліковський, не знайшовши спільної мови зі співредактором С. Петлюрою, переїхав до Ростова-на-Дону, де редагував одне з найвпливовіших російських провінційних видань – щоденну газету «Приазовский край». У 1916 році О. Саліковський знову повертається до Москви і вже сам продовжує редагувати журнал «Украинская жизнь». Непорозуміння між редакторами почались одразу після появи перших чисел «Украинской жизни». Через півроку С. Петлюра у своїх листах жалівся Д. Донцову, що колега (О. Саліковський – О. П.) поїхав улітку до Фінляндії, залишивши йому багато редакційної роботи. А з вересня, «через матеріальні причини, зовсім кидає участь у справах редакції» [14:212]. О. Саліковський не залишав редакцію ще протягом року, і відстоювання власних поглядів продовжувалося на сторінках журналу. С. Петлюра вважав О. Саліковського «великим прихильником «правди-істини і правди-справедливості», який взагалі чимало надає значення «добрым чувствам» і все вірить у росіян: «вони» нас зараз не знають, а визнають – подадуть руки і ми станемо «братями» [14:198]. Саме через О. Саліковського, на думку С. Петлюри, журнал був неясковим, несміливим у постановці українського національного питання. Погляди редакторів щодо ставлення до російського суспільства були суттєво відмінними. С. Петлюра в першу чергу вказував на жахливі умови, в яких доводилось існувати українській нації: «ярмо безцеремонних, невинуватих репресій і «запобіжних» заходів, що падають на українство, нечесні вигадки, безглузді інсинуації і злобні доноси з боку націоналістичних кіл російського суспільства» [13:5]. Ця атмосфера, на думку С. Петлюри, навряд чи сприяла зміцненню довіри українців до російських кіл.

Погляди О. Саліковського мали інший характер. Він уважав, що українці самі винні у своїх проблемах і повинні бути «кузнецами своего счастья, <...> активной работой должны они привлечь к своему делу внимание,

сочувствие и содействие лучших элементов русского общества, которые никогда не становились на пути достижения кем бы то ни было идеалов равенства и свободы» [17:27]. На його думку, негативне ставлення росіян зумовлене бездіяльністю українців у пропагуванні своїх інтересів на сторінках російської періодики.

Наприклад, у статті «Больной вопрос» О. Саліковський написав про ставлення російської інтелігенції до українського руху. Автор висвітлив питання з несподіваного боку, уважаючи, що воно є болючим не тому, що російська інтелігенція належним чином не оцінила українського руху, а через те, що «известная доля упреков по адресу русской интеллигенции, высказываемая украинцами, выросла... на патологической почве» [17:23]. О. Саліковський наводив факти прихильного ставлення росіян до українців, і оскільки «русская интеллигенция не знает украинского вопроса – там царит полное невежество» [17:24], – отже, винні в цьому самі українці, які не пропагують національну ідею на сторінках російських періодичних видань. Складається враження, що представникам української преси легко було потрапити на сторінки російських часописів. На ці слова з обуренням відреагував журналіст газети «Рада» М. Григорович (справжнє прізвище М. Гехтер [5]). Зокрема, він зазначав: «На ділі легше верблюдові пролізти кріз голчане вуха, ніж українському письменникові вмістити статтю на українську тему в російським часописі» [5:2]. Від цензурних утисків українським діячам доводилося «замикатись» у тісному колі й займатися лише культурною працею, не маючи права на щось більше. Це ілюструвало, яким негативним було ставлення російської інтелігенції до ідей українства. М. Порш на сторінках «Літературно-наукового вісника» запитує О. Саліковського: «Хай є болючість, але ж треба пояснити, на якому ґрунті виросла вона? Не на ґрунті ж гарного відношення російських поступовців!» [16:190]. Критик «Літературно-наукового вісника» засуджував автора за неспроможність дати виразну відповідь, у чому ж полягають причини такого ставлення до України. Сам О. Саліковський на початку статті зазначив, що це його власні погляди і він не вимагає їх дотримуватись усіх.

Лише з часом стає помітною еволюція в поглядах О. Саліковського на російську спільноту. Це відбувається аж у 1917 році, коли більшість українців поклала свої надії на революцію. Зі статті «Русская революция и украинское движение», розміщеної у жур-

налі «Украинская жизнь» за 1917 рік, стає зрозуміло, що О. Саліковський довго чекав цього моменту, щоб сказати: «Украина встала, Украина идет к новой жизни, и нет сомнений, что возврат к прошлому невозможен» [19:3]; він відзначив при цьому хибність поглядів демократичних прошарків російського суспільства, які дивились на «українофільство» як на явище, яке навіть у силу лише зовнішніх обставин не могло отримати широкого розвитку. Але це сталося потім. На той момент (1912–1913 роки) слухними були зауваження О. Саліковського щодо проблем української преси, вирішення яких дало б позитивні результати: він зробив спробу організувати український з'їзд діячів преси, до якого сам розробив деякі програмні положення. Ішлося перш за все про покращення умов видавничої справи, статистику друку та ін. Особливо О. Саліковський хвилювався щодо професійної підготовки літературних та журнальних працівників. Але жодна з його пропозицій не була втілена в життя, що свідчило про низьку організованість українських журналістів.

Останньою краплею в непорозуміннях між редакторами стала стаття С. Петлюри «Из русской печати», в якій автор намагався показати ставлення російських лібералів до українських проблем. Наскрізною думкою публікації було те, що навіть між російською інтелігенцією немає єдності в поглядах на українське питання. У своїй статті С. Петлюра вказує, що російський лібералізм розгубив колишні свої позитивні риси й називає ці події «фактом сдвига русского либерализма в сторону великорусского национализма. <...>. Былое «доброе лицо» державной нации принимает иной облик, а в этом последнем вырисовываются острые зубы воинственной денационализации» [12:74]. Саме остання

фраза С. Петлюри сприяла появі в наступному номері журналу статті О. Саліковського «На ложном пути». Її автор, як прихильник російських лібералів, указує на те, що в російському прогресивному суспільстві «в настоящий момент происходит довольно интенсивный процесс дифференциации в отношении к национальным вопросам вообще и украинскому в частности» [18:72]. О. Саліковський засуджує С. Петлюру за те, що той спрямовує удари проти всіх російських лібералів і що може викликати образу в російських суспільних колах. Так, О. Саліковський заявляє: «В таких случаях принято говорить: «комментариев не требуется». <...> я полагаю, что редакцией «Украинской жизни» дана будет возможность мне, бывшему ее члену, отмежеваться от такой точки зрения. Я считаю ее не только ошибочной, но и едва ли уместной в журнале с тою программой и задачами, которые были определены для «Украинской жизни» при возникновении издания» [18:74]. О. Саліковський кидає редакцію й вирушає до Ростова-на-Дону, залишаючи С. Петлюру самого керувати виданням (1912–1915 рр.). Таким чином, редагування журналу було розділено на два періоди: за діяльності С. Петлюри (1912–1915) та О. Саліковського (1912, 1915–1917).

Підсумовуючи вище сказане, слід віддати належне Я. Шереметинському, С. Петлюрі та О. Саліковському, які за складних обставин змогли так довго видавати журнал «Украинская жизнь», висвітлювати на його сторінках потреби і зацікавлення української нації. Незважаючи на різні погляди редакторів та поділ на два періоди редагування (С. Петлюра (1912–1915), О. Саліковський (1912, 1915–1917)), журнал був цікавим, на його сторінках звучали актуальні на той час питання.

## Література

1. Верстюк В. Симон Петлюра: політичний портрет (до 125-річчя від дня народження) / В. Верстюк // Укр. істор. журнал. — 2004. — № 3. — С. 112—126.
2. Винниченко В. Щоденник. Т. 2 : 1921—1925 / Володимир Винниченко; [ред., вступ. ст. Г. Костюк]. — Едмонтон ; Нью-Йорк : Канад. ін-т Укр. студій Альберт. ун-ту, 1983. — 700 с.
3. Гонюкова Л. Він був для мене гаслом відродження України / Л. Гонюкова // Пам'ять століть. — 1999. — № 3. — С. 95—99.
4. Горевалов С. Видавнича діяльність Симона Петлюри як складова культурологічного дискурсу / С. Горевалов, І. Савчин // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : матер. Міжнар. наук. конф., 10—12 жовтня 2005 р. — Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2005. — С. 402—407.
5. Григорович М. Украинская жизнь / М. Григорович // Рада. — 1912. — № 58. — С. 2—3.
6. Денисенко А. Поранене серце нації / А. Денисенко // Пам'ять століть. — № 4. — 2001. — С. 71—73.
7. Кучерук О. Чи не настав час поставити меморіальну дошку Симонові Петлюрі на будинку колишнього КГБ СРСР у Москві? / О. Кучерук // Пам'ять століть. — 1999. — № 6. — С. 153—154.

8. Лемещенко Г. Вечір, присвячений Симону Петлюрі / Лемещенко Г., Піскун В. // Слово і час. — 1994. — № 4—5. — С. 45—46.

9. Литвин С. Одна із спроб С. Петлюри докликатися Європи / С. Литвин // Людина і політика. — 2000. — № 1. — С. 22—24.

10. Онацький Є. Чесність з ідеєю / Є. Онацький // Пам'ять століть. — 1999. — № 3. — С. 124—128.

11. Пасенко І. Симон Петлюра і його доба / І. Пасенко // Слово і час. — 1996. — № 10. — С. 66—67.

12. Петлюра С. Из русской печати / С. Петлюра // Украинская жизнь. — 1913. — № 3. — С. 69—74.

13. Петлюра С. Про переоцінку / С. Петлюра // Украинская жизнь. — 1913. — № 1. — С. 5—13.

14. Петлюра С. Статті. Листи. Документи : Т. 2. / С. Петлюра ; [ред. кол. Т. Гунчак, Л. Дражевська, П. Йосипишин та ін.]. — Нью-Йорк : Укр. вільна АН у США, Б-ка ім. С. Петлюри в Парижі, 1979. — 627 с.

15. Плав'юк М. За правду і справедливість / М. Плав'юк // Пам'ять століть. — № 4. — 2001. — С. 8—13.

16. Порш М. Украинская жизнь / М. Порш // Літературно-науковий вісник. — 1912. — Т. 57. — № 4. — С. 188—192.

17. Саликовский А. Большой вопрос / А. Саликовский // Украинская жизнь. — 1912. — № 2. — С. 22—32.

18. Саликовский А. На ложном пути / А. Саликовский // Украинская жизнь. — 1913. — № 4. — С. 70—74.

19. Саликовский А. Русская революция и украинское движение / А. Саликовский // Украинская жизнь. — 1917. — № 3—6. — С. 3—16.

20. Сірополко С. О. Історія освіти в Україні / С. О. Сірополко; [вступ. ст. С. Ільницький, Т. Беднаржова]. — К. : Наук. думка, 2001. — 912 с.

21. Славінський М. А. Заховаю в серці Україну : Поезія, публіцистика, спогади / М. А. Славінський ; [упор., вступ. ст. Б. Славінський, Д. Славінський]. — К. : Юніверс, 2002. — 415 с.

22. Тернопільський Юрій Л. Українська преса з перспективи 150-ліття / Юрій Л. Тернопільський. — Джерзі ситі : Видавництво М. П. Коць, 1974. — 175 с. — (Спілка українських журналістів Америки).